

Totalförsvarets upplysningsverksamhet penetrerad i utredningsbetänkande

1960 års försvarsupplysningsutredning överlämnade den 10 maj sitt betänkande till försvarsministern. Utredningen tillsattes av försvarsministern den 8 februari i föl sedan det befunnits lämpligt med en allmän översyn av försvarsupplysningens form och innehåll. Bakgrunden var närmast ett par riksdagsinterpellationer, som besvarades den 17 december 1957 och den 11 december 1959. Interpellationerna innehöll viss kritik mot sättet för försvarsupplysningens bedrivande. Försvarsupplysningsutredningens betänkande kommer troligen att föranleda proposition till riksdagen våren 1962.

BEHOVET AV UPPLYSNING

I sitt förslag till "den fortsatta upplysningsverksamheten" konstaterar utredningen inledningsvis, att en rad faktorer medfört att "kravet på information om vårt totalförsvar och den enskilde medborgarens roll i totalförsvarssammanhanget har ökat". Man hänvisar bl a till stormaktspropagandan och hur den ofta överdrivna publiciteten kring de nya strategiska vapensystemen utnyttjas för att nedvärdera huvudmotståndarens eller småstaternas egna försvarsresurser. Motmedlet heter försvarsupplysning, "främst om fakta rörande den militärpolitiska och militärtekniska utvecklingen samt om vår på dessa fakta grundade försvarspolitik, våra skyddsmöjligheter och naturliga försvarsmöjligheter samt våra tekniska och ekonomiska förutsättningar. Sådan upplysning är desto mera angelägen som bl a de tekniska framstegen och deras konsekvenser är av så komplicerad natur, att de därmed sammanhängande problemen knappast kan förstås utan en omfattande och kontinuerlig information".

Utredningen har vidare särskilt uppmärksammat kritiken mot försvarskostnaderna och hushållningen med anvisade medel. Utredningen anser, att denna kritik "till viss del synes bottna i bristande kännedom om de för kostnadsutvecklingen avgörande faktorerna" och menar att upplysningsbehovet på detta område därför måste särskilt uppmärksammas. Utredningen

anser det i sammanhanget "angeläget att upplysningen om militärtjänstgöringen genomgående ordnas så, att de värnpliktiga uppfattar sin tjänstgöringstid som väl och effektivt använd, och att försvarets uppgifter därvid kommer att framstå som meningsfyllda".

Behovet av upplysning till ungdomen betonas också särskilt. Man påtalar, att "denna generation är starkt påverkad av de tekniska framstegen och av propagandan kring dem" och att den i stor utsträckning saknar en grunduppfattning om våra väsentligaste försvarsproblem. Utredningen anser, att dessa faktorer "särskilt (bör) uppmärksammas av de militära myndigheterna vid utbildningen av de värnpliktiga". Man understryker också behovet av upplysning till den inom krigsmakten civilanställda personalen.

SAMMANFATTNING

Samtidigt med det ökade upplysningsbehovet betonar utredningen, att utvecklingen av massmedia erbjuder ökade tekniska hjälpmedel för upplysningen. Dessa medias "genomslagskraft" anses vara så stor att "åtgärder bör vidtas och möjligheter skapas för att i ökad utsträckning bedriva upplysningsverksamhet genom massmedia. Detta synes medföra krav på ökade tekniska, ekonomiska och personella resurser hos de myndigheter som har att bedriva upplysningsverksamhet. Med hänsyn till direktiven anser sig utredningen icke kunna framlägga några sådana förslag, men man betonar att möjligheterna till ett ökat samarbete med framför allt televisionen bör tillvaratas".

OMFATTNING

Upplysningsverksamheten skall i princip avse totalförsvaret. Det gäller att upplysa såväl den egna personalen som allmänheten om "Militära, militärpolitiska, ekonomiska och tekniska samt utrikes- och inrikespolitiska fakta och analyser av betydelse för totalförsvaret. Vidare skall upplysning bedrivas om myndighe-

Forts. på sid. 26.

I fråga om upplysningsverksamhetens omfattning synes utredningen gå längre än vad som stadgats i TjRK kap 16 mom 3.

ANSVAR OCH OMDÖME

Utredningen redovisar sedan många av de svårigheter som i praktiken uppstår då man skall avgöra innehållet i upplysningen. Man är fullt medveten om det omöjliga i att med allmänna riktlinjer täcka alla de gränsfall och intrikata avvägningefrågor som kan uppstå. Man har just därför funnit det angeläget att betona att de som i tjänsten svarar för försvarsupplysningen handlar under ämbetsmannansvar och att man ytterst måste lita på vars och ens ansvarskänsla och omdöme. Man betonar bl.a.

dels att vissa delar av den militära utbildningen har en sådan karaktär att den kan framstå som propaganda för den militära ledningens uppfattning i en viss fråga,

dels att en föreläsare eller skribent lätt uppfattas som företrädare för den myndighet han representerar även om han aldrig så tydligt poängterar sitt personliga åsiktsengagemang. Men man anser det uppenbart orimligt - och klart i strid med den personliga åsikts- och yttrandefriheten - att söka begränsa möjligheterna för försvarets representanter att vid sidan av sin tjänsteutövning fritt hävda sin mening i tal och skrift.

I det följande hävdas att en föreläsare i tjänsten bör ha rätt att uttala sin personliga uppfattning även i frågor av politisk natur. I själva verket kan detta bidra till att åhörarna på rätt sätt förmår bedöma innehållet i framställningen. Det är emellertid angeläget att klargöra att det är fråga om en personlig uppfattning och att även andra meningar kan göra sig gällande. Föreläsaren bör i möjligaste mån klargöra aktuella frågeställningar och objektivt redogöra för argumentationer på ömsesidor. Man anser att

"En på detta sätt bedriven upplysningsverksamhet ställer givetvis stora krav på befälets omdöme men torde likväl vara att föredra framför ett system, som hindrar vederbörande att tala öppet inför truppen. I de militära skolorna bör uppmärksamheten ägnas åt att förbereda befälet för uppgifter av detta slag och att klargöra de svårigheter som kan föreligga".

TOTALFÖRSVARETS UPPLYSNINGSVERKSAMHET PENETRERAD
I UTREDNINGSBETÄNKANDE
Forts. från sid. 7.

ternas bedömningar, slutsatser och beslut i fråga om det totala försvarets organisation, utveckling, utbildning, materielanskaffning osv".

I ett särskilt avsnitt ges några exempel på den omfattande samordning som redan nu äger rum inom totalförsvaret. Man får samtidigt veta att en hel del upplysningsmaterial - avsett att spegla totalförsvarets verksamhet - just nu utarbetas vid försvarsstaben under medverkan av totalförsvarets olika myndigheter. Det rör sig bl.a. om

Ett totalförsvarsspel och ett ljusbildband om totalförsvaret. Dessa - sannolikt klara före midsommar - rekommenderas för utbildningen av försvarets personal samt i samband med föreläsningar vid folkhögskolor.

En totalförsvarsbroschyr på några av världsspråken. Skall vara klar någon gång i höst.

Undervisningsunderlag för lärare om svenakt totalförevar. Meningen är att slutföra detta arbete i år.

Anvisningar för totalförsvarsutställningar. Dessa sändes ut redan den 20 april i år till samtliga förband.

ORGANISATION

I sitt organisationsförslag framhåller utredningen, att det främsta önskemålet gäller "en principiell samordning och gemensam inriktning av upplysningen". Något direkt samgående mellan de olika myndigheternas upplysningsorgan anses för närvarande inte erforderligt i detta syfte.

I ledningen för totalförsvarets upplysningsverksamhet föreslås en direkt under Kungl Maj:ts stående nämnd, kallad Totalförevarets upplysningsnämnd. Denna nämnd kommer därvid att för krigsmaktens del ersätta den nuvarande Försvarets upplysnings- och personalvårdsnämnd (FUP), som föreslås upphöra. På personalvårdsidan har 1958 års personalvårdsutredning tidigare uttalat, att FUP:s verksamhet på detta område bör upphöra.

Den kvalificerade myndighetsrepresentation, som den nya nämnden föreslås få, anses motivera en kvalificerad representation även på riksdagsplanet. Man torde därvid kunna räkna med att en i försvarsfrågor väl insatt riksdagsman utses från vart och ett av de fyra demokratiska partierna.

Det bör också observeras, att nämnden får rådgivande och inte beslutande funktion, och att det fortfarande ytterst är chefen för vederbörande myndighet som har att ta ställning till nämndens råd och anvisningar.

Den kommitté med representanter för de olika totalförsvarsmyndigheterna, som föreslås "för verkställande av nämndens beslut", får alltså ingen direktivrätt i egentlig mening utan skall främst svara för att de olika myndigheterna blir delaktiga av nämndens beslut samt bereda de ärenden som skall tas upp i nämnden.

I övrigt föreslås ingen förändring av upplysningstjänstens organisation inom krigsmakten.

Utredningen skisserar också två andra organisationsalternativ, som man dock valt att ställa på framtiden. I båda dessa "framtidsalternativ" förutsätter man en starkare samordning av de skilda totalförsvargrenarnas verksamhet i övrigt och rekommenderar därvid en ökad samordning även på upplysningssidan.

Det bör i det sammanhanget observeras att 1960 års försvarsledningsutredning i sitt första delbetänkande anfört bl.a.:

"att den i Frankrike tillämpade anordningen med en särskild totalförsvarsstab, vilken organisatoriskt utgör ett mellanled mellan å ena sidan krigsmakten och de civila totalförsvargrenarna och å andra sidan regeringen icke utgör ett för svensk del godtagbart alternativ".

NY UPPLYSNINGSTIDSKRIFT

Av de siffror, som lämnas av utredningen, framgår att den utökning av försvargrenstidskrifternas innehåll och spridning som blivit en följd av indragningen av Kontakt med krigsmakten i stället medfört ökade kostnadskrav från dessa publikationers sida.

Utredningen har emellertid funnit behov av en ny - för totalförsvaret gemensam - upplysningstidskrift. Av de 240 000 kr per år, som denna publikation beräknas kosta, anser man att krigsmakten bör bidra med de 113 000 kr, som på försvarsupplysningsanslaget utgår till försvargrenstidskrifterna. Dessa bör därvid återfå de uppgifter och den spridning de hade före nedläggandet av Kmk och som en konsekvens

Forts. på nästa sida.

därav i fortsättningen bekostas på resp försvarsgrens övningsanslag. Utredningen betonar emellertid särskilt "önskvärdheten av en fortsatt utgivning av dessa publikationer med hänsyn till att de - trots den föreslagna inriktningen - även i fortsättningen måste tillmätas värde från upplysningsynpunkt såsom komplement till den föreslagna totalförsvarstidskriften".

Vid sin bedömning av den fortsatta presstjänsten framhåller utredningen, att exempelvis en omorganisation av försvarets högsta ledning kan leda till att det befinnas mest praktiskt att överföra ytterligare uppgifter från försvarsgrenarnas pressorgan till försvarsstabens pressavdelning. Utredningen anser emellertid att

"argumenten för presstjänstens kvarblivande i försvarsstabens och försvarsgrensstaberna för närvarande är bärande och vill understryka att praktisk erfarenhet från andra institutioner pekar på nödvändigheten av att informationstjänsten erhåller en sådan i förhållande till andra avdelningar fristående ställning direkt under vederbörande institutions chef, att verksamheten kan bedrivas på ett från publicitetsorganens synpunkt snabbt och effektivt sätt".

Med hänsyn till behovet och betydelsen av en aktiv försvarsupplysning har utredningen ansett det angeläget "att väsentligt ökade medel för försvarsupplysning ställs till myndigheternas förfogande". På grund av att utredningsdirektiven som allmän riktpunkt angett att kostnaderna för verksamheten inte bör tillåtas öka, har utredningen inte ansett sig kunna komma med specificerade förslag till anslagshöjningar. Man framhåller dock att de medel, som för närvarande stor till förfogande på krigsmaktens upplysningsanslag är klart otillräckliga.